

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยพยายามเป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 แต่ไม่สำเร็จ เพราะทำกันแต่ “รูปแบบ” โดยไม่ได้ “ปฏิบัติจิตสำนึกประชาธิปไตย” จิตสำนึกอันคับแคบ “รูปแบบ” ได้นำการเมืองไทยสู่สภาวะวิกฤติในปัจจุบัน “รูปแบบ” คือ การเลือกตั้ง ก็กลายเป็นเครื่องมือ ที่กลุ่มคนที่มีจิตสำนึกอันคับแคบใช้ในการเข้าไปสู่การยึดกุมอำนาจ รัฐรวมศูนย์ ซึ่งไม่ใช่ประชาธิปไตยโดยสาระ ความไม่เป็นธรรมจึงเกิดขึ้นทั่วไป บ้านเมือง ไร้สาระสาย แก้ปัญหาไม่ได้ ขัดแย้ง แยกแยก และเสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงนองเลือด เคลื่อนเข้าสู่วิกฤตการณ์กลียุคมากขึ้นเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีปฏิบัติประชาธิปไตย และถ้าเป็นการปฏิบัติโดยคนไทยทั้งมวล ไม่ใช่โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด การปฏิบัติก็จะเป็นไปด้วยสันติวิธี โปรดสังเกตว่าความรุนแรงอาจไม่ใช่การปฏิบัติ แต่สันติวิธีก็เป็นการปฏิบัติได้ ถ้ามีการเปลี่ยนจิตสำนึก เปลี่ยนวิธีคิด เปลี่ยนระบบคุณค่า เปลี่ยนระบบการปกครอง ถึงเวลาที่คนไทยทั้งมวลทุกหมู่เหล่า ควรมีความมุ่งมั่นร่วมกัน ที่จะปฏิบัติประชาธิปไตย

#### หลักการปฏิบัติประชาธิปไตย

1. ปฏิบัติจิตสำนึกประชาธิปไตย จิตสำนึกประชาธิปไตยเป็นจิตใหญ่ที่เคารพศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิมนุษยชน เคารพความสุจริต ยุติธรรม เคารพประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีขันติธรรม มีหิंसธรรม มีการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา มีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมและทั้งบ้านเมืองด้วยความปรารถนา ความถูกต้องเป็นธรรม จิตสำนึกประชาธิปไตยเป็นรากฐานของประชาธิปไตย กลไกและกิจกรรมทุกอย่างต้องเป็นไปเพื่อการปฏิบัติจิตสำนึกประชาธิปไตย

2. การกระจายอำนาจอย่างทั่วถึง ประชาธิปไตยคือการกระจายอำนาจ เผด็จการคือการรวมศูนย์อำนาจ ระบบการปกครองของไทยคือระบบอำนาจรัฐรวมศูนย์ ในระบบอย่างนี้การเลือกตั้งกลายเป็นพิธีกรรมใช้เงินเป็นอาวุธ เพื่อเข้ามาใช้อำนาจรัฐรวมศูนย์ จึงเป็นระบบเผด็จการที่มีการเลือกตั้งหาใช่ประชาธิปไตยไม่ อำนาจรัฐรวมศูนย์มีความสามารถต่ำในการแก้ปัญหา จึงแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ได้ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความอยุติธรรม ปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากไร้ประสิทธิภาพแล้ว อำนาจรัฐรวมศูนย์ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งทั่วไป การปฏิบัติ

ประชาธิปไตย ต้องกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง ถ้าชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการปกครองตนเองและป้องกันการเอารัดเอาเปรียบและการจำกัดสิทธิจากส่วนบน ประชาชนจะพ้นจากความยากจนโดยเร็ว

3. สิทธิในการสื่อสารโดยประชาชน ทุกวันนี้ประชาชนตกเป็นผู้รับสารที่สื่อมาจากภาครัฐและภาคธุรกิจ ทั้งอำนาจรัฐและอำนาจเงินกำหนดการรับรู้ของประชาชน ประชาชนต้องเป็นผู้สื่อสารเอง โดยทุกๆ ทาง ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต สิ่งพิมพ์ ที่ด่วนที่สุดคือ เครือข่ายวิทยุชุมชนที่ประชาชนทั่วประเทศเป็นผู้สื่อ มีการสังเคราะห์การสื่อสารของประชาชนแล้วนำไปใช้ในทางที่เหมาะสม นี่เท่ากับเป็นการเปิดบทบาทของประชาชนทั่วประเทศ เป็นการปฏิบัติประชาธิปไตย ความขัดแย้งต่างๆ ก็ทำได้ยากขึ้น การมีระบบสื่อสารโดยประชาชนอย่างทั่วถึง จะเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง ในระบบเผด็จการพื้นที่นี้ปิด การเปิดพื้นที่ทางสังคม พื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง จึงเป็นการปฏิบัติประชาธิปไตย

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางนโยบายในโครงการพัฒนาและในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 87 คือ การเมืองภาคพลเมือง ประชาชนมีความชอบธรรมและชอบด้วยกฎหมายที่จะรวมตัวกันที่จะมีสิทธิมีเสียงในเรื่องนโยบาย เรื่องโครงการพัฒนา และเรื่องการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

ในบางชุมชนของไทยมีประชาธิปไตยโดยตรงที่ไม่ได้ใช้การเลือกตั้ง กล่าวคือ มีสภาผู้นำชุมชนที่มาจากผู้นำตามธรรมชาติของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน สภาผู้นำชุมชนต้องการรวบรวมข้อมูลชุมชนแล้วทำแผนพัฒนาชุมชนโดยให้ที่ประชุมของคนทั้งหมู่บ้านที่เรียกว่าสภาประชาชนรูปแบบนี้ควรขยายตัวทั้งทางกว้างและในการขึ้นมาสู่ระดับบน สภาผู้นำชุมชนสามารถเลือกตั้งตัวแทนจากระดับล่างสุดขึ้นมาเป็นสภาผู้นำชุมชนระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับชาติ โดยมีข้อกำหนดให้องค์กรที่มีอำนาจนำข้อเสนอแนะจากสภาผู้นำชุมชนไปพิจารณา ตั้งแต่ อบต. ไปจนถึง กรม.

5. ระบบความยุติธรรมที่อิสระและเข้มแข็ง คือเครื่องมือของประชาธิปไตย ทุกฝ่ายในสังคมต้องร่วมกันสนับสนุนคำจูงใจให้ระบบความยุติธรรมมีความเป็นอิสระ มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ

6. เสรีภาพของสื่อมวลชน เสรีภาพของสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือของประชาธิปไตย เผด็จการพยายามแทรกแซงเสรีภาพของสื่อมวลชนหรือพยายามซื้อให้เป็นพวก ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สื่อต้องอาศัยการโฆษณา นายทุนนักการเมืองสามารถกลั่นแกล้งแทรกแซงสื่อมวลชนด้วยวิธีทางธุรกิจได้อย่างไม่สุ้ยากนัก ในประเทศที่เจริญ การมีหนังสือพิมพ์แบบสืบสวน เป็นเครื่องมือที่หยุดยั้งคอร์รัปชันได้อย่างชัด คุณภาพของสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือของประชาธิปไตย

7. กลไกการตรวจสอบและการคานอำนาจฝ่ายบริหาร องค์การอิสระเพื่อการตรวจสอบและคานอำนาจฝ่ายบริหารตามที่บัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญ ถ้าเป็นอิสระและมีคุณภาพจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่พัฒนาคุณภาพการเมือง แต่อาจถูกแทรกแซงได้โดยเฉพาะจากอำนาจเงินมหาศาล ควรพัฒนากลไกการตรวจสอบและการคานอำนาจให้ดียิ่งขึ้น โดยบัญญัติการได้มาซึ่งกรรมการในองค์การอิสระให้รัดกุมขึ้น

8. คุณภาพของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุด อิทธิพลของเงินขนาดใหญ่ หรือชนกิจการเมืองเป็นปัจจัยทำลายระบบการเมืองมากที่สุด ทำให้เราได้ผู้ที่มีดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ขาดความรู้ความสามารถ ทำงานไม่เป็น เป็นคนทุจริตเห็นแก่ได้ ทำให้บ้านเมืองปั่นป่วน วุ่นวาย เสรีภาพ และวิกฤต ในขณะที่การเลือกตั้งเป็นของจำเป็นในระบบประชาธิปไตย ต้องหาทางขจัดอำนาจเงินที่เข้ามาสู่การเลือกตั้งทุกวิถีทาง และต้องไม่ให้อำนาจที่ได้มาจากการเลือกตั้งเป็นอำนาจเดียวและเป็นอำนาจที่ไม่รับผิดชอบ

9. การเมืองภาคประชาชน ระบบการเมืองของเราจมปลักอยู่ในความไม่ถูกต้องอย่างเหนียวแน่นอย่างยากที่จะสลัดตัวออกมาได้ การเมืองภาคประชาชนที่รวมตัวเคลื่อนไหวประท้วงต่อต้านความไม่ถูกต้องด้วยสันติวิธีและด้วยอารยะขัดขืน (ประเวศ วะสี: [www.prachatai.com](http://www.prachatai.com))

การปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นระบอบการปกครองที่กล่าวกันว่ามาจากประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อำนาจในการปกครองสูงสุดเป็นของประชาชนทุกคนที่มีหน้าที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง การอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมากนั้น จำเป็นต้องมีกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบเรียบร้อย และสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

การดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตยนั้น จะต้องยึดถือหลักการดังนี้

1. การรู้จักใช้เหตุผล การตัดสินใจทำอะไรจะต้องยึดหลักเหตุผลมากกว่าที่จะใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์ส่วนตัว จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกิดความเรียบร้อย

2. ใช้หลักความสมัครใจ การที่จะให้ผู้อื่นผู้ใดนั้นปฏิบัติอย่างไรนั้นควรชี้ถึงเหตุผลความจำเป็นให้เขาเข้าใจและสมัครใจที่จะทำมากกว่าที่จะบังคับ

3. มีน้ำใจนักกีฬา หมายถึง การรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตย การตัดสินใจส่วนใหญ่นั้นมักจะกระทำตามความเห็นส่วนใหญ่

4. ปฏิบัติตามกฎหมาย ในการปกครองในระบบประชาธิปไตยนั้น ถือว่ากฎหมายที่บังคับใช้อยู่เป็นกฎหมายที่คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ หากคนส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบในกฎหมาย

ใดๆ ก็สามารถที่จะผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้น ๆ โดยอาศัยกลไกทางการเมืองการปกครองต่างๆ ได้

5. ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน หลักการประการสุดท้ายของวิถีชีวิตประชาธิปไตย การยอมรับว่าทุกคน ไม่ว่าจะเป็นใคร เพศใด อายุเท่าใด มีคุณวุฒิหรือฐานะอย่างไร ต่างก็เป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน ย่อมได้รับสิทธิต่างๆ โดยเท่าเทียมกัน จะต่างกันก็เพียงหน้าที่และความรับผิดชอบในบางเรื่องเท่านั้น การยอมรับความเท่าเทียมกันนั้น สามารถแสดงออกโดย

- (1) การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาคกัน
- (2) ให้ความสำคัญต่อทุกคน
- (3) ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก

การมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง การที่จะทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างมั่นคงและเกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวมนั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง (กระทรวงมหาดไทย, 2550)

การรวมกลุ่มของประชาชนในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New social movements) ในระยะหลังการพัฒนาของประเทศไทยได้นำไปสู่การเกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาการเสื่อมโทรมลงของสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ความขัดแย้งระหว่างนักธุรกิจและประชาชนในระดับล่างที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการของรัฐที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ธุรกิจเริ่มปรากฏมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะประชาชนเริ่มมีความตระหนักมากขึ้น ถึงผลเสียโดยตรงจากการที่พวกเขาจะได้รับจากการดำเนินการเหล่านั้น เช่น สร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เขื่อนปากมูล และราศีไศล และโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย เป็นต้น ซึ่งประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ของการสร้างเขื่อนได้รวมตัวกันคัดค้าน ถึงแม้ว่าการรวมตัวกันในลักษณะนี้ยังไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มแบบประชาสังคม (Civil Society) ที่ทำเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยตรงอย่างแท้จริง แต่สาธารณะก็ได้ประโยชน์จากการประท้วงและต่อต้านของพวกเขา โดยอย่างน้อยที่สุด การประท้วงและต่อต้านของพวกเขาทำให้รัฐบาลต้องกลับมาทบทวนการดำเนินโครงการต่างๆ เหล่านั้นเสียใหม่ นอกจากนั้นเรายังได้เห็นการสร้างเครือข่ายของการรวมกลุ่มประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่ร่วมมือกันให้การสนับสนุนการประท้วงต่างๆ ของพวกเขา

จากการรวมตัวกันขององค์กรชุมชนที่พัฒนาเป็นประชาสังคม นับเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง “ประชาสังคม” ถูกนำมาใช้ครั้งแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2525 ช่วงปลายของยุคสงครามในระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาลไทย โดยมุ่งเสนอแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหาแทนที่วิธีคิดแบบเดิมๆ ที่ว่าปัญหาของสังคมไทยเป็นปัญหาของชนชั้น ซึ่งไม่เป็นความจริง เพราะพิสูจน์แล้วว่าปัญหาต่างๆ นั้น เกิดจากระบบราชการ

หรือการที่รัฐมีอำนาจมากเกินไปแม้ในปัจจุบันก็ยังพบว่าเงื่อนไขของสังคมไทยที่เหนียวรั้งดูให้ประชาสังคมเติบโตได้ช้า ก็คือ ระบบพรรคการเมือง ระบบราชการ ระบบการศึกษาที่เป็นความสัมพันธ์แบบแนวดิ่งและสื่อมวลชนที่ขาดเสรีภาพ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าระยะเวลาไม่ได้ช่วยให้การพัฒนาประชาสังคมดีขึ้น หากการพัฒนาของประเทศไม่ได้มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนอย่างยั่งยืน

ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา อังกฤษ สวีเดน เบลเยียม เยอรมนี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น พบว่า ประชาชนมีวินัยสูง มีความรับผิดชอบต่อสังคม และรับรู้สิทธิประโยชน์ของตนเอง ซึ่งหมายถึง Civil Society ดังนั้นหัวใจของการเกิดประชาสังคม ก็คือ การสร้างจิตสำนึก คุณธรรมของพลเมือง (Civil Virtue) เพราะพลเมือง (Citizen) คือ ราษฎรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง เช่น ช่วยตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครอง การออกเสียงประชามติ การทำประชาพิจารณ์ ฯลฯ กล่าวคือ สังคมไทยต้องสร้างพลเมืองที่เป็นมากกว่าราษฎร (Subject) ซึ่งหมายถึง ผู้ยอมเสียภาษีหรือยอมอยู่ใต้การปกครองเท่านั้น และต้องเป็นมากกว่าคำว่า ประชาชน (People) ที่หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง

ประชาสังคมจึงหมายถึงการที่ผู้คนในสังคมมองเห็นวิกฤตการณ์ หรือรับรู้ปัญหาสังคมที่ซับซ้อน จึงมีวัตถุประสงค์ร่วมกันอันจะนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกันรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคพลเมือง ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network) ดังนั้น การทำให้ผู้คนตระหนักในสิทธิประโยชน์ของตนเพื่อสันติสุขในสังคม และมีความรับผิดชอบต่อสังคม จึงเป็นภาระหน้าที่ของทุกๆ คนในสังคมซึ่งถือเป็นพัฒนาการทางการเมือง

ประชาสังคม เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากตะวันตก เป็นส่วนร่วมของสังคมที่ไม่ใช่รัฐ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่ความเป็นปัจเจกหรือความเป็นส่วนตัว แต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เชื่อมอยู่ระหว่างภาครัฐกับภาคปัจเจกบุคคล เช่น กลุ่ม องค์กร สมาคม มูลนิธิ กลุ่มอาชีพ วัด โรงเรียน สถาบันต่างๆ ที่ซึ่งไม่ได้ถูกรองรับโดยรัฐ เมื่อมีการนำแนวคิดประชาสังคมเข้ามาใช้ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งมีพัฒนาการที่แตกต่างจากทางตะวันตก (เป็นอย่างมาก) ความหมายและวัตถุประสงค์ จึงแตกต่างกันไปตามผู้ใช้ เช่น

1. พลังประชาชนที่เข้มแข็งทางการเมือง ที่มีอำนาจในการต่อรองกับรัฐ คนกลุ่มนี้ควรจะร่วมกันด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง ควรแก้ปัญหาร่วมกันอย่างมีอารยะ หรือ การแก้ไขในแบบสังคมที่เจริญแล้ว

2. พลังแห่งความสามัคคีและสมานฉันท์ ทั้งในแนวดิ่งและแนวราบของสังคม การร่วมกันของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพียงเพื่อทุกฝ่ายทำงานร่วมกันด้วยความราบรื่น ในลักษณะหุ้นส่วนซึ่งกันและกัน ถักทอทั้งแนวดิ่ง อันหมายถึง โครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ และ แนวราบซึ่ง หมายถึง พันมิตร/เพื่อน/เครือข่ายเข้าหากัน

3. พลังชุมชน จากแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่ว่า การทำงานร่วมกันจะต้องประกอบด้วย เบญจภาคีทั้ง 5 นั่นคือ ราชการ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน และ นักวิชาการ เพราะหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีรากฐานมาจากชุมชนที่เข้มแข็งด้วย ดังความหมายของการเป็น “ชุมชน” ในที่นี้ว่า “การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม” (ประเวศ วะสี, 2539)

ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า **ประชาสังคม Civil Society** เป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มคนเพื่อแก้ปัญหา ภายใต้จิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหาสังคมให้หมดไป เน้นการแก้ปัญหามวลรวมของสังคมเป็นใหญ่ โดยไม่สนว่าจะสร้างความพอใจหรือไม่ โดยมุ่งเน้นถึงประโยชน์ระยะยาวของชาติและประชาชนเป็นสำคัญ เมื่อใดที่มวลชนเกิดความคิดว่า พวกเขาไม่สามารถพึ่งพาอำนาจของรัฐหรือผู้ปกครอง เพราะความไม่มีระบบในระบอบการปกครองของผู้นำ หรือความไม่มีเหตุผลของผู้กุมอำนาจ หรือด้วยสาเหตุใดก็ตาม จากความคิดกลายเป็นแรงผลักดัน จากแรงผลักดันเมื่อถูกกระตุ้น ก่อให้เกิด พลังมวลชนที่มีอำนาจต่อรองกับรัฐ ด้วยความกล้าที่จะต่อสู้ด้วยสันติวิธี

วิธีการแก้ปัญหานี้อาจสร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนบางกลุ่ม แต่แนวนโยบายนี้ เน้นการขับเคลื่อนของประชาชนมวลรวมเป็นหลัก ในการมีส่วนร่วมเข้ามาแก้ปัญหา ไม่ใช่ให้เพียงกลุ่มคนใดเข้ามาแก้ไขเพียงกลุ่มเดียว ซึ่งน่าจับตามองในทิศทางอนาคตของประเทศไทยต่อไปว่า แท้จริงแล้วสังคมไทย เหมาะที่จะใช้นโยบายประชาสังคมหรือไม่

การพัฒนาแบบดั้งเดิมที่ผ่านมา นั้น นอกจากจะทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศได้สร้างปัญหาให้กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมหาศาล เนื่องจากรัฐบาลขาดความรับผิดชอบ ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน ระบบราชการมีการทุจริต คอร์รัปชั่นสูง ไม่มีความโปร่งใส ฯลฯ ประชามโลกจึงประชุมร่วมกันเพื่อแสวงหาแนวคิดที่เป็นกลาง เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ และผลสรุปที่ได้ก็คือ ทว่าโลกควรปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาเสียใหม่ โดยจะต้องยกเลิกการพัฒนาซึ่งรัฐเป็นผู้ชี้นำ และออกคำสั่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ในลักษณะรัฐประชาชาติ (Nation State) ให้ปรับเปลี่ยน

มาเป็นประชารัฐ (Civil State) ซึ่งเป็น “ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างรัฐกับประชาชนในลักษณะที่เป็นประชาสังคม”

ประชาสังคมหรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน คำว่า “ประชารัฐ” จึงหมายถึง รัฐซึ่งมีรัฐบาล เอกชน และประชาชน ร่วมมือกันในทุกเรื่องที่เป็นสาธารณะนั่นเอง โดยต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง “การตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่มีผลกระทบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต” การแก้วิกฤตการณ์ของสังคมปัจจุบันจึงอยู่ที่การส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาที่ควรจะเป็นรูป จากการมุ่งสร้างความมั่งคั่งของสังคมส่วนบน ก็ต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นมุ่งสร้างความเข้มแข็งของสังคมฐานล่าง คือ ชุมชนท้องถิ่น หรือ ประชาสังคม ซึ่งจะทำให้สังคมทั้งหมดแข็งแรงและมั่นคง กล่าวคือ เมื่อคนไทยสำนึกรักแผ่นดินเกิดก็จะก่อให้เกิดพลังแผ่นดินที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ (บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา, 2550: [www.socialnorthcm.ac.th/file/G4-03.pdf](http://www.socialnorthcm.ac.th/file/G4-03.pdf).)

ปัญหาของชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบันหรือยังไม่ได้เกิดขึ้นแต่มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือเกิดขึ้นตามฤดูกาล ทุกชุมชนต่างมีโอกาสประสบด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งแนวทางและความสามารถในการจัดการกับปัญหาของแต่ละชุมชนจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของสินทรัพย์หรือทุนที่ชุมชนเหล่านั้นมีอยู่เป็นสำคัญ

แนวคิดการพัฒนาทุนชุมชน จึงเกิดจากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดที่มุ่งให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยเสริมสร้างความสามารถของสินทรัพย์ที่แต่ละชุมชนมีอยู่ ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ว่าเงินในการจัดการกับปัญหาของชุมชน และรักษาหรือเสริมสร้างศักยภาพสินทรัพย์ของชุมชนนั้นให้คงอยู่โดยไม่ทำลายรากฐานทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพย์สินของชุมชนดังกล่าว เรียกว่า “ทุนชุมชน”

ทุนชุมชน 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนการเงิน ถือเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) ในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาทุนชุมชนจึงต้องคิดว่า ทำอย่างไรจึงจะแปลงทุนชุมชน ทั้ง 5 ประการนี้ ออกมาเป็นผลผลิต หรือ ผลลัพธ์ (Output/Outcome) โดยมีกระบวนการ (Process) ในการบริหารจัดการทุนชุมชน ซึ่งประกอบด้วย โครงสร้างในการบริหารจัดการ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชน และกระบวนการที่นำมาใช้บริหารจัดการ ได้แก่ กฎหมาย การเมือง วัฒนธรรม และสถาบันใน

ชุมชน ให้สามารถแก้ไขปัญหของชุมชน ซึ่งจำแนกได้ 3 ประเภท คือ ปัญหาที่ทำให้ชุมชนต้น  
ตระหนก (ปัญหาในปัจจุบันและยังดำรงอยู่) ปัญหาที่มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และปัญหา  
ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว โดยกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ (แนวทางหรือวิธีการ) ในการแก้ปัญหาดังกล่าว  
ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ  
ทรัพยากรธรรมชาติมีความยั่งยืน (“แนวทางการดำเนินงานเครือข่ายทุนชุมชน” สำนักพัฒนาทุน  
และองค์การการเงินชุมชน, 2553 : 9-15, 17)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดประชาสังคมจะเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่  
จะเป็นตัวหนึ่งที่จะปฏิวัติประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง และเป็นการก่อจิตสำนึก (Civic consciousness)  
ร่วมกัน รวมทั้งทำให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนต่างๆ เกิดการพัฒนาที่ เข้มแข็งอย่างไร จึงเป็น  
มูลเหตุสำคัญของการศึกษา “บทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคม” โดยผู้ศึกษาได้กำหนด  
ขอบเขตการศึกษามหาวิทยาลัยการเมืองของชุมชน ในเขตจังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีผู้มาใช้  
สิทธิลงคะแนนมากที่สุดในการเลือกตั้ง เป็นอันดับหนึ่งของประเทศติดต่อกัน 9 ปี โดยจะ  
ทำการศึกษา 2 ตำบล ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองลำพูน คือ

1. ตำบลเวียงยอง เป็นที่ตั้งของศาลากลางจังหวัดลำพูน ที่ว่าการอำเภอเมืองลำพูน  
และส่วนราชการที่สำคัญๆ เป็นพื้นที่ราบตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกว มีเนื้อที่ทั้งหมด  
ประมาณ 8,595 ไร่ (11.98 ตารางกิโลเมตร) มีหมู่บ้าน จำนวน 8 หมู่บ้าน เป็นตำบลที่อยู่ในเขต  
เมือง

2. ตำบลศรีบัวบาน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองลำพูน ประมาณ 15 กิโลเมตร  
เป็นที่ราบสูง มีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า และมีเขตป่าชุมชน มีเนื้อที่ประมาณ 72,139  
ไร่ (115.42 ตารางกิโลเมตร) มีหมู่บ้าน จำนวน 12 หมู่บ้าน เป็นตำบลที่อยู่ในเขตกิ่งเมืองกิ่งชนบท

ผู้ศึกษาต้องการศึกษามหาวิทยาลัยการเมืองของภาคประชาสังคมของตำบลเวียงยอง  
(เขตเมือง) ซึ่งเป็นสังคมเมือง รูปแบบสังคมเป็นแบบซับซ้อน กับตำบลศรีบัวบาน (เขตกิ่งเมืองกิ่ง  
ชนบท) ซึ่งเป็นเขตสังคมชนบท มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งตัวบ่งชี้ของการ  
เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มในชุมชนเป็นอย่างไร เป็นต้น และสิ่งสำคัญที่ต้องการศึกษา “บทบาท  
ทางการเมืองของภาคประชาสังคม” เพราะประชาสังคมเป็นตัวบ่งชี้ถึงการพัฒนาประชาธิปไตย  
และต้องมีลักษณะของ “ความเป็นพลเรือน” ทั้งในส่วนของคนทุนชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมใน  
กิจกรรมของชุมชน ที่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็ง

## 1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคมในเขตตำบลเวียงของ และ ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคม ตลอดจน ปัญหา/อุปสรรคในการรวมกลุ่ม/องค์กร

1.2.3 เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงบทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคม

## 1.3 แผนการดำเนินงานและขอบเขตการวิจัย

1.3.1 แผนการดำเนินการ: ในการศึกษา “บทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคม ในเขตตำบลเวียงของและตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน”

- รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
- สร้างแบบสอบถาม
- เก็บรวบรวมข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล
- จัดทำและนำเสนอรายงาน

### 1.3.2 ขอบเขตการศึกษา

- ขอบเขตเนื้อหา: ศึกษาบทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคมในเขตตำบล เวียงของและตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน

- ขอบเขตประชากร: ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการสุ่ม ตัวอย่างแบบไม่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ จำนวน 2 ตำบล ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

- ขนาดตัวอย่างและวิธีการคัดเลือกตัวอย่าง: ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน การศึกษาครั้งนี้เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบไม่เฉพาะเจาะจง จากประชาชนในหมู่บ้าน ตำบลเวียงของ และตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

### 1.3.3 วิธีการศึกษา

- การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงาน แยกเป็น

- ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้การแจกแบบสอบถามให้แก่ประชากรเป้าหมาย จำนวน 2 ตำบล และแบบสัมภาษณ์ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ในพื้นที่ 2 ตำบล (ตำบลเวียงของ และตำบลศรีบัวบาน)

- ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ผลงานทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการใช้ตัวเลขประกอบการวิเคราะห์ สรุปผล เป็นการอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ โดยใช้ตัวเลขขึ้นยืนแสดงปริมาณมากน้อย ใช้แบบสอบถามที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 บทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคม

ส่วนที่ 3 ตัวบ่งชี้ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในประชาสังคม

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ทั้ง 2 ตำบล เก็บข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมและบทบาทของผู้นำสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมาวิเคราะห์รวมกับการตอบแบบสัมภาษณ์ ที่บรรยายลักษณะเหตุการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ของทั้ง 2 ตำบล เป็นการอาศัยความคิดวิเคราะห์เพื่อประเมินผล

### 1.4 สถานที่ใช้ดำเนินงานวิจัยและรวบรวมข้อมูล

จำนวน 2 ตำบล คือ ตำบลเวียงของ (8 หมู่บ้าน) และตำบลศรีบัวบาน (12 หมู่บ้าน) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

### 1.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคมในเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยจะศึกษาเปรียบเทียบ 2 ตำบล ระหว่างตำบลเวียงของที่อยู่ในเขตเมือง และตำบลศรีบัวบานที่อยู่ในเขตกิ่งเมืองถึงชนบท โดยศึกษาในรอบปีที่ผ่านมา (ในช่วงเดือนมกราคม 2553 ถึง มกราคม 2554)

## 1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงบทบาททางการเมืองของภาคประชาสังคมในเขตตำบลเวียงของและตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมืองลำพูน

1.6.2 ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่ม/องค์กร และปัญหา/อุปสรรคในการรวมกลุ่ม/องค์กร ในชุมชน

1.6.3 ได้ข้อสรุป ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ ที่จะเป็แนวทางในการปรับปรุงบทบาททางการเมืองภาคประชาสังคม

## 1.7 นิยามศัพท์

1.7.1 ประชาสังคม (Civil Society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วม มีการเคลื่อนไหว มีความตื่นตัวในกิจการสาธารณะในระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ตลอดจนระดับชาติ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวอย่างจริงจังและเข้มข้น ไม่ใช่การเคลื่อนไหวอย่างปัจเจกชน แต่มีลักษณะของการสร้างเครือข่าย ทั้งนี้การเคลื่อนไหวนั้นจะต้องเป็นอิสระจากรัฐ (ไม่ใช่การเคลื่อนไหวที่มาจากคำสั่งของรัฐ) และทุน (ไม่ใช่การเคลื่อนไหวที่ทำไปเพื่อเงิน หรือผลประโยชน์เฉพาะหน้า)

แนวคิดพื้นฐานของประชาสังคม

- จิตสำนึกสาธารณะ หลักการประการแรกที่เกิดขึ้นในกลุ่มประชาชนที่จะสามารถรวมตัวกันเป็นประชาสังคมคือ ต้องเป็นกลุ่มประชาชนที่มี “จิตสำนึกสาธารณะ” (public mind) หมายความว่า เป็นสังคมที่ประชาชนในสังคมรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ใหญ่กว่าตัวเอง ต้องการมีส่วนร่วมในการกำหนด แก่ไข เปลี่ยนแปลง และทำให้สังคมที่ตัวเองอยู่นั้นดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ใช่สังคมที่ต่างคนต่างอยู่ อะไรจะเกิดขึ้นก็ปล่อยไปตามบุญตามกรรม และไม่ใช่สังคมที่คนในสังคมต่อต้านทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่ใช่ผลประโยชน์ของตัวเอง

การที่จะสร้างประชาสังคมขึ้นมาได้ เราจะต้องสนับสนุนให้ทุกคนในสังคมรู้ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สร้างแนวคิดให้มองสังคมแบบสังคมแบบราบ หมายความว่า คนเราเกิดมามีโอกาสเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเกิดมาเพื่อเป็นนาย ไม่มีใครเกิดมาเพื่อเป็นข้ารับใช้ แต่ทุกคนเกิดมาเพื่อที่จะเป็นพลังส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถช่วยเปลี่ยนแปลง ผลักดัน ทำสังคมให้ดีขึ้นได้ด้วยกัน

- สิทธิเสรีภาพ และความเท่าเทียม ในสังคมที่มีความเป็นประชาสังคม รัฐบาลต้องเปิดโอกาสให้คนในสังคมมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ไม่ปิดกั้น ไม่ทำร้าย ไม่ดูถูกกันและ

กัน ขอมรับในบทบาทของกันและกัน เพราะกิจกรรมของประชาสังคมคือ กิจกรรมของประชาชน การยอมรับในบทบาทซึ่งกันและกันของประชาชน จะเป็นการดึงให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ มองเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของทุกคน พวกเขาจึงควรเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองนอกเหนือจากการเลือกตั้ง

- ความร่วมมือ การรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่าย แนวคิดพื้นฐานอีกประการหนึ่งของประชาสังคมก็คือ ความเชื่อมั่นที่ว่า 1+1 ต้องได้มากกว่า 2 หมายความว่า การที่ประชาชนในลักษณะของปัจเจกบุคคลที่เป็นเสียงเดียว เมื่อเรียกร้องอะไรเข้าไปในระบบการเมือง จะเทียบเท่าเหมือนคลื่นกระทบฝั่ง แต่หากเป็นการเรียกร้องในรูปแบบของความร่วมมือที่เป็นการสร้างกลุ่ม และมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่าย โยงใยระหว่างกลุ่ม จะทำให้ความต้องการของปวงชนแต่ละคนเข้ามาหลอมรวมกัน กลายเป็นความต้องการของมวลชน ซึ่งมีความสำคัญและมีบทบาทในการผลักดันนโยบายสาธารณะเป็นอย่างมาก

- ศักยภาพและบทบาทของปัจเจกชน ประชาสังคมเชื่อว่าจะเป็นการปฏิเสธบทบาทของปัจเจกชน เพราะปัจเจกชนจะต้องมีศักยภาพ มีความรู้ และมีความตระหนักถึงบทบาทของตัวเองในประเด็นสาธารณะ เพราะเรื่องประชาสังคมไม่ใช่เรื่องของสามัญสำนึกอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของความรู้ความสามารถ และการตระหนักถึงประเด็นปัญหาที่กำลังประสบอยู่ด้วย แล้วยิ่งรัฐศาสตร์ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจนไม่สามารถให้ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นด้านการเมืองอย่างเดียว จะต้องเป็นผู้รอบรู้ทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จนไปถึงเรื่องของกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อจะได้ทราบว่าขอบเขตของประเด็นที่เราต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ที่ไหน และจะตัดสินใจอย่างไรให้เกิดประโยชน์กับเรามากที่สุด (ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, 2549: 188-190)

1.7.2 ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน

1.7.3 องค์กรชุมชน (Community Organization) หมายถึง องค์กร หรือกลไกการจัดการ ที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (น.พ.ชูชัย ศุภวงศ์ และ ยุวดี คาคาการณ์ไกล, 2540: 161-162)

1.7.4 ความเป็นพลเมือง (Citizenship) หมายถึง การที่คน ๆ หนึ่งได้รับการรับรองสิทธิและสถานะในการเป็นสมาชิกของชุมชนการเมือง พลเมืองจึงต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง

ภายใต้พื้นฐานของความเป็นชาติ (Nationality) ภายใต้ความตระหนักในสิทธิขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต และพลเมืองต้องมีพันธะหน้าที่ ที่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐ (Political Obligations) อันได้แก่ หน้าที่ในการเสียภาษีให้แก่อำนาจรัฐ หน้าที่ในการเป็นทหารเพื่อรับใช้ชาติ หน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมาย หน้าที่ในการแสดงความเป็นประชาธิปไตยอันเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐ มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น และการออกเสียงเลือกตั้งในฐานะที่เป็นพลเมือง พร้อมทั้งยังสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมือง พลเมืองยังต้องมีความเคารพสิทธิของผู้อื่น (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2550: 44-45)

พลเมืองย่อมได้รับการรับรองสิทธิจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันใน 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) สิทธิพื้นฐานของพลเมือง (Civil Rights) ซึ่งประกอบด้วย สิทธิในการได้รับความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย สิทธิในการมีเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน หรือสิทธิในการทำสัญญา 2) สิทธิทางการเมือง (Political rights) ได้แก่ สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง สิทธิในการรวมกลุ่มสมาคมหรือพรรคการเมือง เป็นต้น 3) สิทธิทางสังคม (Social Rights) ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงสวัสดิการพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น สวัสดิการการรักษายาบาล การศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการประกอบอาชีพ และการประกันสังคม เป็นต้น (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2550: 63)

1.7.5 ทุนชุมชน (Community Capital) หมายถึง ทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และก่อให้เกิดผลผลิต เช่น ปัจจัยสี่ ความรู้ ภูมิปัญญา ประสพการณ์ชีวิตของผู้คน ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (แผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย)

1.7.6 กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) หมายถึง การรวมตัวกันของผู้มีผลประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนหลากหลายมากกว่าสังคมดั้งเดิมมาก เกิดอาชีพหลายอาชีพ เกิดตำแหน่ง หน้าที่ ความรับผิดชอบ บทบาท สถานภาพที่แตกต่างกัน คนที่อยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายเหล่านี้จึงเข้ามารวมตัวกัน ซึ่งอาจจะเป็นการรวมตัวขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพการงาน เพื่อรักษาและเสาะหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือการเมืองได้ การรวมตัวกันของผู้ที่เห็นประโยชน์ร่วมกันนี้เป็นที่มาของการเกิดกลุ่มผลประโยชน์ (ณัชชาภัทร อุ๋นตรงจิตร, 2549: 144)

1.7.7 การเมือง (Political) มาจากคำภาษากรีก “polis” แปลว่า “รัฐ” หรือ “ชุมชนทางการเมือง” มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้หลากหลายต่างกันขึ้นอยู่กับทัศนะและความเข้าใจของนักวิชาการแต่ละคน

**เพลโต (Plato)** นักปราชญ์กรีกให้ความหมายของการเมืองว่า “เป็นกิจกรรมที่แสวงหาความยุติธรรม และเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของสังคม”

**อริสโตเติล (Aristotle)** บิดาแห่งวิชารัฐศาสตร์ ให้ความหมายไว้ว่า “การเมือง” หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่เพื่อสาธารณประโยชน์”

**ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell)** ว่า “การเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม”

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่ากิจกรรมที่เรียกว่าการเมืองเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. เกี่ยวข้องกับมหาชน มีผลกระทบต่อคนจำนวนมาก
2. เกี่ยวข้องกับรัฐ
3. เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ

1.7.8 บทบาท (Role) หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมตามที่สังคมกำหนด สถานภาพและบทบาทที่จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน บุคคลใดจะดำเนินตนตามบทบาทใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานภาพเป็นตัวกำหนด เช่น ผู้ที่มีสถานภาพความเป็นพ่อ ต้องดำเนินบทบาทในการให้การอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนบุตรให้เป็นคนดี ส่งเสียบุตรให้ได้รับการศึกษาที่สมควรตามวัย ส่วนสถานภาพการเป็นบุตรต้องดำเนินบทบาทเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ตั้งใจหมั่นเพียรในการศึกษา ช่วยเหลือบิดามารดาในการทำงานบ้านตามควรแก่วัย (<http://www.kullawat.net/civic/1.3.htm>)